

عدالت آموزشی در آینه اسناد بالادستی

آزاده داودی

پژوهشگر اقتصادی

جمع‌بندی سیاست‌های اتخاذ‌شده در خصوص عدالت آموزشی به تفکیک ارتقاء کیفیت و کمیت آموزشی و توجه به گروه‌های خاص در جدول (۲) و (۳) آورده شده است.

۲-۱. رویکرد اسناد بالادستی به عدالت آموزشی

بررسی اسناد بالادستی در زمینه عدالت آموزشی نشان می‌دهد که:

• در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ایجاد فرصت‌های برابر آموزشی در تحقق عدالت اجتماعی و رفع فقر به مثابه یک هدف مهم بیان شده است که این امر بیشترین اهمیت را در بین سیاست‌های در نظر گرفته شده در اسناد بالادستی از جمله سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش دارد.

• آموزش و پرورش رایگان و همگانی و اجباری بودن آموزش تا پایان متوسطه به‌عنوان یک اصل در قانون اساسی برشمرده شده است.

• توجه به توسعه کیفی در کنار توسعه کمی آموزش رویکردی است که از برنامه چهارم توسعه در نظر گرفته شده و در سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش نیز گنجانده شده است.

• اهمیت آموزش دختران و زنان نیز در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش به‌عنوان یک سیاست در نظر گرفته شده است.

• توجه به آموزش در مناطق کمتر توسعه یافته از جمله

آموزش یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین روش‌های محرومیت‌زدایی - توانمندسازی عالمانه و پایدار در تمامی جوامع است. با این رویکرد می‌توان تحقق هم‌زمان اهداف زیر را دنبال کرد.

«پیشرفت» و «عدالت»، محرومیت‌زدایی «عالمانه» با ثمرات «پایدار»، کمک به تحکیم ثبات اجتماعی و ثبات سیاسی، کمک به کاهش پایدار نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، کاهش پایدار آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اجتماعی، شکستن چرخه «به ارث رسیدن محرومیت» در میان خانوارهای محروم و تضمین بهره‌مندی همه ایرانیان از ثمرات توسعه متوازن اقتصادی اجتماعی فرهنگی سیاسی.

از این‌رو، در سیاست‌های کلی کشور بر حق آموزش رایگان و همگانی، و توازن منطقه‌ای و جنسیتی در آموزش در اغلب اسناد تأکید شده است همچنین، نمود رویکرد توجه به مقوله آموزش و پرورش در سیاست‌های کشور با تدوین سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش مشهود است. در این گزارش، موارد مرتبط اسناد بالادستی با حوزه عدالت آموزشی بیان شده و تحلیلی کوتاه آمده است.

۱-۱. ارتباط اسناد بالادستی با حوزه عدالت آموزشی

موارد مرتبط با عدالت آموزشی در اسناد بالادستی شامل موارد مندرج در قانون اساسی، سند چشم‌انداز، قانون برنامه چهارم توسعه، قانون برنامه پنجم توسعه، سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش در جدول (۱) است.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸)
بند (۳) اصل سوم: آموزش و پرورش رایگان برای همه بند (۹) اصل سوم: رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه بند (۱۲) اصل سوم: رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه تغذیه، مسکن، بهداشت و ... اصل سیام: دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد. بند (۱) اصل چهل و سوم: تأمین نیازهای اساسی شامل مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش برای همه به‌عنوان یکی از ضوابط اقتصاد جمهوری اسلامی ایران.
سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ (۱۳۸۴)
جامعه ایران در افق چشم‌انداز جامعه‌ای است: متکی بر عدالت اجتماعی برخوردار از دانش پیشرفته و متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت اجتماعی، فرصت‌های برابر به دور از فقر، فساد و تبعیض
سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز
تضمین حقوق مدنی و انسانی و دسترسی به فرصت‌های برابر برای افراد جامعه رفع فقر و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و تحقق عدالت اجتماعی
سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه
ماده ۱۲: تلاش در جهت تحقق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر و ارتقای سطح شاخص‌هایی از قبیل آموزش، سلامت، تأمین غذا، افزایش درآمد سرانه و مبارزه با فساد.
قانون برنامه چهارم توسعه
ماده ۵۲: دولت موظف است به‌منظور تضمین دسترسی به فرصت‌های برابر آموزشی، به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته، گسترش دانش، مهارت و ارتقای بهره‌وری سرمایه‌های انسانی، به‌ویژه برای دختران، و توسعه کمی و کیفی آموزش عمومی آن دسته از اقدام‌های ذیل را که جنبه قانون‌گذاری ندارد، به انجام برساند: - توسعه زمینه‌های لازم برای اجرای برنامه آموزش برای همه - اجباری کردن آموزش تا پایان دوره راهنمایی، به تناسب تأمین امکانات و به تدریج در مناطقی که آموزش و پرورش اعلام می‌کند؛ به‌طوری که در پایان برنامه چهارم این امر محقق گردد. - وضع و اجرای مقررات لازم برای تأمین، جذب و نگهداشت نیروی انسانی مورد نیاز مناطق کمتر توسعه یافته کشور - فراهم کردن امکانات مناسب برای رفع محرومیت آموزشی از طریق گسترش مدارس شبانه‌روزی، روستا مرکزی و خوابگاه‌های مرکزی، آموزش از راه دور و رسانه‌های و تأمین تغذیه، آمد و شد و بهداشت دانش آموزان و سایر هزینه‌های مربوط به مدارس شبانه‌روزی و نیز ایجاد و گسترش اماکن و فضاهای آموزشی، پرورشی و ورزشی به تناسب جنسیت و تهیه و اجرای برنامه‌های لازم برای گسترش آموزش پیش‌دبستانی و آمادگی به‌ویژه در مناطق دو زبانه. ماده ۹۵: دولت مکلف است به‌منظور استقرار عدالت و ثبات اجتماعی، کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی، کاهش فاصله دهک‌های درآمدی و توزیع عادلانه درآمد در کشور و نیز کاهش فقر و محرومیت و توانمندسازی فقرا، از طریق تخصیص کارآمد و هدفمند منابع اجتماعی و یارانه‌ای پرداختی، برنامه‌های جامع فقرزدایی و عدالت اجتماعی را با محورهای ذیل تهیه کند و به اجرا بگذارد و ظرف مدت شش ماه پس از تصویب این قانون، نسبت به بازنگری مقررات و همچنین تهیه لوایح برای تحقق سیاست‌های ذیل اقدام نماید: - امکان تأمین غذای سالم و کافی در راستای سبب مطلوب غذایی و تضمین خدمات بهداشتی، درمانی و توان‌بخشی رایگان و تأمین مسکن ارزان‌قیمت، همچنین حصول اطمینان از قرار گرفتن جمعیت کمتر از هجده سال تحت پوشش آموزش عمومی رایگان برای خانواده‌های واقع در سه دهک پایین درآمدی، از طریق جابه‌جایی و تخصیص کارآمد منابع یارانه‌ها
سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه
ماده ۸: تحول در نظام آموزش و پرورش با هدف ارتقاء کیفی آن براساس نیازها و اولویت‌های کشور در سه حوزه دانش، مهارت و تربیت و نیز افزایش سلامت روحی و جسمی دانش‌آموزان.

**در سند تحول
بنیادین نظام
آموزش و پرورش
تعمیم دوره
پیش‌دبستانی
به‌ویژه در مناطق
محروم و نیازمند،
توانمندسازی
دانش‌آموزان
ساکن در مناطق
محروم، روستاها،
حاشیه شهرها،
عشایر کوچ‌نشین
و همچنین مناطق
دوزبانه و تأکید بر
ایجاد فرصت‌های
آموزشی متنوع
و با کیفیت در
مناطق محروم
روستاها، حاشیه
شهرها و عشایر
کوچ‌نشین در نظر
گرفته شده است**

<p>قانون برنامه پنجم توسعه</p> <p>ماده ۱: رشد و بالندگی انسان‌ها بر مدار حق و عدالت و دستیابی به جامعه‌ای متکی بر ارزش‌های اسلامی و انقلابی و تحقق شاخص‌های عدالت اجتماعی و اقتصادی به‌عنوان الزامات الگوی توسعه اسلامی-ایرانی</p> <p>ماده ۱۹: وزارت آموزش و پرورش موظف است به‌منظور تضمین دسترسی به فرصت‌های عادلانه آموزشی به تناسب جنسیت و نیاز مناطق، به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته و رفع محرومیت آموزشی، نسبت به آموزش از راه دور و رسانه‌ای و تأمین هزینه‌های تغذیه، رفت‌وآمد، بهداشت و سایر امور مربوط به مدارس شبانه‌روزی اقدام نماید.</p>
<p>سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش (۱۳۹۰)</p> <p>هدف: ۳. گسترش و تأمین همه‌جانبه عدالت آموزشی و تربیتی</p> <p>راهکارها: ۴. توسعه و نهادینه کردن عدالت آموزشی و تربیتی در مناطق مختلف کشور و تقویت آموزش و پرورش راهبردهای کلان: ۴. مناطق مرزی با تأکید بر توانمندسازی معلمان و دانش‌آموزان این مناطق</p> <p>هدف‌های عملیاتی و راهکارها: ۵. تأمین و بسط عدالت در برخورداری از فرصت‌های تعلیم و تربیت با کیفیت مناسب با توجه به تفاوت‌ها و ویژگی‌های دختران و پسران و مناطق مختلف کشور:</p> <p>۱-۵- تعمیم دوره پیش‌دستانی به‌ویژه در مناطق محروم و نیازمند</p> <p>۲-۵- برنامه‌ریزی و تهیید مقدمات برای پوشش کامل دوره آموزش عمومی و برخورداری از کیفیت مناسب در تمام مناطق کشور</p> <p>۳-۵- توانمندسازی دانش‌آموزان ساکن در مناطق محروم، روستاها، حاشیه شهرها، عشایر کوچ‌نشین و همچنین مناطق دوزبانه با نیازهای ویژه، با تأکید بر ایجاد فرصت‌های آموزشی متنوع و با کیفیت</p> <p>۴-۵- اولویت‌بخشی به تأمین و تخصیص منابع، تربیت نیروی انسانی کارآمد، تدوین برنامه برای رشد، توانمندسازی و مهارت‌آموزی، ادامه تحصیل و حمایت مادی و معنوی دانش‌آموزان مناطق محروم و مرزی</p> <p>۷-۵- ساماندهی و به‌کارگیری بهینه و اثربخش منابع انسانی و توزیع عادلانه آن در سراسر کشور</p>
<p>سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور (۱۳۹۲)</p>
<p>۹. تقویت آموزش و پرورش مناطق مرزی با تأکید بر توانمندسازی معلمان و دانش‌آموزان</p> <p>۱۲. ارتقاء جایگاه آموزش و پرورش از نظر شاخص‌های کمی و کیفی در سطح منطقه و جهان به‌منظور تحقق اهداف سند چشم‌انداز.</p>

اهمیت آموزش دختران و زنان در برنامه‌های چهارم، پنجم توسعه و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش به‌عنوان یک سیاست در نظر گرفته شده است

فرصت‌های آموزشی متنوع و با کیفیت در مناطق محروم روستاها، حاشیه شهرها، عشایر کوچ‌نشین در نظر گرفته شده است.

- در برنامه چهارم توسعه بیشترین سیاست‌ها در جهت ارتقاء کمی و کیفی آموزش در نظر گرفته شده است؛ به‌طوری‌که تغذیه و بهداشت دانش‌آموزان، ایجاد و گسترش اماکن و فضاهای آموزشی، پرورشی و ورزشی، آموزش پیش‌دستانی و آمادگی، به‌ویژه در مناطق دوزبانه، و اجباری شدن آموزش تا راهنمایی از مواردی بوده که در این برنامه مدنظر قرار گرفته است.

از نظر رویکرد بخشی اسناد بالادستی نیز شایان توجه است که:

• بر حق آموزش رایگان و همگانی به روشنی در اغلب اسناد تأکید شده است و در این زمینه انسجام رویه وجود دارد.

در هر یک از برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، موضوع خدمات آموزشی به‌عنوان یک خدمت عمومی مورد تأکید قرار گرفته است.

• در اسناد، همواره بر توازن منطقه‌ای و جنسیتی در آموزش تأکید شده است.

• رویکرد توجه به مقوله آموزش و پرورش با تدوین سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش نمود یافته است.

سیاست‌های مهمی است که در برنامه چهارم و پنجم توسعه و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش گنجانده شده است.

• توجه به گسترش مدارس شبانه‌روزی و تغذیه و بهداشت دانش‌آموزان در برنامه چهارم و پنجم توسعه گنجانده شده است.

• جذب و نگهداشت نیروی انسانی مورد نیاز مناطق کمتر توسعه یافته کشور و ساماندهی و به‌کارگیری بهینه و اثربخش منابع انسانی و توزیع عادلانه آن در سراسر کشور در قانون برنامه چهارم توسعه و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش در نظر گرفته شده است.

• تقویت آموزش و پرورش مناطق محروم و مرزی با تأکید بر توانمندسازی معلمان و دانش‌آموزان در سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش مدنظر بوده است.

• در سایر اسناد به‌طور پراکنده به برخی از سیاست‌های مرتبط با عدالت آموزشی به شرح زیر اشاره شده است:

- در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش تعمیم دوره پیش‌دستانی به‌ویژه در مناطق محروم و نیازمند، توانمندسازی دانش‌آموزان ساکن در مناطق محروم، روستاها، حاشیه شهرها، عشایر کوچ‌نشین و همچنین مناطق دوزبانه و تأکید بر ایجاد

